

HEMEN HEMEN AYNI ŞEYİ SÖYLEMEK: TÜRKÇEDE MANGA SHAKESPEARE

Aslı ARABOĐLU¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, asliaraboglu(at)trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6910-5706

Araboğlu, Aslı. ““Hemen Hemen Aynı Şeyi Söylemek”: Türkçede Manga Shakespeare”. idil, 66 (2020 Őubat): s. 190-199. doi: 10.7816/idil-09-66-02

Öz

Dünyanın en seçkin oyun yazarlarından biri olarak kabul edilen, ünlü İngiliz Őairi, edebiyatçısı ve oyuncusu William Shakespeare’in eserleri ve çevirileri farklı edebiyat dizgelerini ebedi olarak yönlendirmektedir. Hem edebiyat alanında hem de farklı sanat dallarına ilham kaynağı olmuş Shakespeare eserleri farklı uyarlamalarla da dikkat çekmektedir. Bu dikkat çekici uyarlamalardan biri de Manga Shakespeare eserleridir. İngilizceden çevrilerek Türkçede karşımıza çıkan Manga Shakespeare eserleri farklı kültürel filtreler arasından Shakespeare’e ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu kültürel filtreleri yaratan çeviri sayesinde, kaynağa dönerek değişen, dönüşen amaçları izlemek mümkün olabilir. Bu bağlamda bu çalışmada Manga Shakespeare eserlerinin arasından “Fırtına” incelenecek, çeviri yoluyla metinde nasıl bir dönüşüm gerçekleşmiş tespit edilmeye çalışılacaktır. Çeviri uygulamalarının çeşitliliği çevirinin çok katmanlı yönünü de ortaya koymakta ve böylece çeviri için sınırlı tek bir kavramsal tanımlamadan söz etmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla bu çok katmanlılık farklı bakış açıları, farklı tanımlamalarla kavramsal sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Manga Shakespeare “Fırtına”yı daha iyi analiz edebilmek için çeviri araştırmalarında önemli yeri olan; Jean Paul Vinay ve Jean Darbelnet’in “Uyarlama” (adaptation) ve “Biçim değiştirme” (Transposition) kavramları ve Roman Jakobson’un “Göstergeler arası çeviri” (intersemiotic translation) ve “diller arası çeviri” (interlingual translation) kavramları ele alınacaktır. Bu kavramsal sorgulamalarla metin incelenecek, çeviri karşılaştırması ise Lawrence Venuti’nin “Yabancılaştırma” (foreignization) ve “Yerlileştirme” (domestication) kavramları bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Manga, Shakespeare, uyarlama

Makale Bilgisi

Geliş: 30 Ekim 2019

Düzeltilme: 29 Kasım 2019

Kabul: 23 Aralık 2019

Giriş

Çevirmek ne demektir? Bu soruya insanın içini rahatlatan şu ilk yanıtı vermeyi yeğleriz: Aynı şeyi bir başka dilde söylemek. Ne var ki, önce “aynı şeyi söylemek”i tanımlamakta güçlük çekilir; açıklama, tanımlama, açıklama, yeniden söyleme gibi işlemler için bunun ne olduğu da çok iyi bilinmez, hele eşanlamlı yerine kullanımlardansa hiç söz etmiyorum. Çünkü çevrilecek bir metin karşısında şey’in ne olduğu bilinmez. Hem ayrıca bazı durumlarda söylemek’in ne anlama geldiğinden kuşku duyulur (Eco, 2008:173)

Eco’nun da bahsettiği gibi William Shakespeare defalarca söylenen ancak her seferinde eserleri farklı adlar altında tanımlanan bir yazardır. Dünya edebiyatına mal olmuş Shakespeare eserleri, şüphesiz sadece özgün halleriyle değil aynı zamanda çevirileriyle de birçok edebiyatın gündeminde olmakta, farklı edebiyatların dizgelerini yönlendirmektedir. Özgün eserin tam versiyonu, kısa versiyonu ya da modern versiyonu gibi birçok farklı özellikte Shakespeare eserleri ve çevirileriyle karşılaşmaktadır. Diller arası çevirilerinin yanı sıra farklı sanat dallarına da ilham olmuş Shakespeare eserleri ilgi çekici uyarlamalarla da sanatseverlerle buluşmaktadır. Çeşitli opera, bale uyarlamalarıyla, bunun yanı sıra resim ve heykel sanatlarının konusu olarak Shakespeare eserleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır. Her uyarlama beraberinde yeni bir kesişme noktasında bambaşka bir yorum getirmektedir. Dolayısıyla Shakespeare’in vermek istediği mesaj her seferinde hedef kitleye göre değişecektir. Bu uyarlamaların arasında farklı kültürel filtrelerin bir araya geldiği ilgi çekici ürünlerden biri de Manga Shakespeare eserleridir. Manga eserleri Japon kültürünün popüler bir parçası olarak en görünür ürünlerinden biridir. Sadece Japon çizgi romanı değil Japon kültürünün tüm dünyaya açılan iletişim kanalı olarak da adlandırılabilir. Manga edebiyatı, kendine ait dili, görsel kültürel çizimleri, diğer çizgi romanlardan ayrılan biçimsel yapısı (sağdan –sola ve sondan başa yazı akışı), metinlerarası Japon hikâyelerinden çağrışımları, yan metinsel hikâye anlatımlarıyla zengin bir sınırlıklar dünyası sunmaktadır. Shakespeare eserleri de Manga edebiyatında yerini almıştır.

İlk Amerikan çizgi romanı Shakespeare eserlerinin uyarlanması (Romeo ve Juliet, Hamlet, Macbeth eserleri) 1950’de gerçekleştirilirken, Shakespeare’den esinlenerek oluşturulan Manga oyunu Japon pazarında ilk kez yerini 1965’te almıştır. Osamu Tezuka’nın yarattığı Manga “Astro Boy” eserinde robot karakterler arasındaki trajik aşk hikâyesi anlatılmaktadır (Naskar, 2018:14). Shakespeare’in uzun zamanlardır bu kadar çok çevrilmesi ve farklı uyarlamalarının yapılmasının nedeninin daha geniş bir kitleye, genç tüketici okur kitlesine ulaşmak olduğu söylenebilir. Manga Shakespeare eserleri sınırları belirsizleştirerek yüksek edebiyat kültürü ve çoğu genç tüketicinin içinde bulunduğu pop kültürünü birbirine yaklaştırmaktadır. Manga Shakespeare okuyarak edebiyatla hem akademik bir girişim hem de tutkulu bir bağ kurulmaktadır (Naskar, 2018:6).

Bu çalışmanın konusu olan Shakespeare Manga eserinin, öncelikle bir göstergeler arası çeviri olarak Japon gençlerinin İngilizce Shakespeare eserleri okuması amacıyla dizgede yerini aldığı söylenebilir. Manga haline dönüşmesi oyunun tamamının bilinmesinden ziyade kısıtlı bir bilgi aktarımının gerçekleşeceği ön kabulünü de bize sunmaktadır. Göstergeler arası çeviri başlı başına bir uyarlama ve biçim değiştirmedir. Metnin tamamındansa ya yapısal düzeyde değişimler ya da büyük oranda metnin bazı bölümleri atılarak sadeleştirmeler yapılmıştır. Ardından eser Türkçe’ye çevrilmiş, diller arası çeviri gerçekleştirilmiştir. Ancak bu çeviriyle hedef kitle değişeceğinden çevirinin amacı dolayısıyla çeviri stratejileri de değişmiştir. Türk okurlarına Shakespeare’i Manga olarak okuma fırsatı sunulmuştur. Bu sayede sadece İngiliz değil Japon kültürünün de bu okuma isteğinin bir parçası olacağı düşünülmüştür. “Fırtına” oyununun temel özellikleri, hem İngilizce Manga eserinde hem de Türkçe Manga eserinde uyarlama ve çeviri yoluyla korunmuştur. Diğer yandan Manganın temel form ve özellikleri de eserlerde korunmuştur. Bunun yanı sıra Manga eseri de yapısal olarak bir uyarlamaya uğramış, bazı dönüşümler gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal Sorgulamalar: Uyarlama, Transpozisyon, Göstergelerarası Çeviri, Dillerarası Çeviri

Çevirinin, farklı zaman dilimlerinde farklı uygulamalarla gerçekleşen sınıflandırmalar içinde var olurken, aynı zamanda çok katmanlı yönünü de ortaya koyduğu ve böylece sınırlı tek bir kavramsal tanımlamadan da uzak durduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu çok katmanlılık farklı bakış açıları, farklı tanımlamalarla kavramsal sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Manga Shakespeare çevirilerinden “Fırtına”yı daha iyi analiz edebilmek için çeviri araştırmalarında önemli yeri olan “Uyarlama”, “Biçim değiştirme”, “Göstergeler arası çeviri” ve “Diller arası çeviri” kavramları kavramsal sorgulama için tercih

edilmiştir.

Çeviribilime önemli katkılar sunmuş Jean Paul Vinay ve Jean Darbelnet “Comparative Stylistics of French and English” (Fransızca ve İngilizcenin Karşılaştırmalı Deyişbilimi) adlı kitaplarında (Vinay ve Darbelnet, 1995: 31-39) doğrudan (borrowing, calque, literal translation) ve dolaylı (transposition, modulation, equivalence, adaptation) olmak üzere çeviri stratejilerini iki temel gruba ayırmışlardır. Dolaylı yöntemler altında inceledikleri stratejilerden biçim değiştirme ve uyarlama bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturacak kavramsal sorgulamalara ışık tutabilir. Biçim değiştirme kaynak dilde yer alan ögenin erek dile çevirisi yapılırken dilbilgisel işlevlerinin değişmesine gönderme yapmaktadır. Bu yapısal değişim sözcük türü ya da cümle yapısındaki değişimler olabilir. Ancak anlamda bir değişim söz konusu değildir. Uyarlama ise, kaynak metinde yer alan bir durumun erek metinde yer almaması sonucunda kültürel göndermelerin değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda, çevirmenden erek dilde eşdeğerliği sağlayabilecek yaratıcı yeni bir çözüm bulması beklenir. Çevirmen uyarlama yapmak zorunda olmamakla birlikte, erek metinde ihtiyaç duyulan değişim gerçekleşmediğinde kolaylıkla fark edilmekte ve uygun olmadığını hissettirmektedir.

Roman Jakobson ise “On Linguistic Aspects of Translation” (Jakobson 1959: 233) (Çevirinin Dilsel Yönleri Üzerine) adlı makalesinde çeviriyi üçe ayırmaktadır: Dil içi çeviri (intralingual translation), Diller arası çeviri (interlingual translation) ve Göstergeler arası çeviri (intersemiotic translation). Jakobson göstergeler arası çeviri kavramlarıyla dilsel bir göstergenin başka bir dile olduğu kadar dilsel olmayan simgeler dizgesine de çevrilebileceğini ortaya koymaktadır. Göstergeler arası çeviri, dilsel metin göstergelerinin dil dışı farklı sistemlerle yeniden kodlanabileceği anlamına gelmektedir. Yazılı bir eserin işitsel ya da görsel sanatlarla dönüşmesi ya da bu sanatlarla birlikte kullanılması durumu göstergeler arası çeviri durumuna örnek olarak verilebilir. Diller arası çeviri ise bir dilden başka bir dile yapılan çeviriyi anlatmaktadır.

Çeviribilimci Gideon Toury de Jakobson’un sınıflandırmasına benzer bir şekilde çeviriyi iki temel ekseninde ele alır ve gösterge içi çeviri (dizge içi çeviri ve dizgeler arası çeviri) ve göstergeler arası çeviri (dilsel göstergenin dil dışı göstergeye çevrilmesi) kavramlarını ortaya koyar (Toury, 1986: 1113-14).

Çeviribilimci Hans Vermeer ise dizge içindeki göstergelere gönderme yaparak, göstergelerin kendi içinde varlığının olmadığını, olguların bir kişi için belli çevre koşullarında anlam ve önem kazandığından bahseder (Vermeer, 2008: 167). Vermeer’e göre çeviri, gösterilenin süreç içinde sabit tutularak gösterenlerin (biçimlerin) değiştirilmesi değildir. Dural bir yapıdan ziyade süreçlerin varlığından söz etmek mümkündür (Vermeer, 2008: 168). Çeviride, kendi kültür ortamı içerisinde bir kaynak metin alınarak yerine kendi (farklı) kültür ortamında “skopos”una uygun şekilde işleyebilecek bir erek metin koyulur (Vermeer, 2008:170). Dolayısıyla yeni bir kültür ortamında göstergeler aynı olsa bile farklı bir dile çevrildiğinde amacında gerçekleşecek değişim kaçınılmazdır.

Manga çevirileri yapısal bir değişimden çok kültürel bir dönüşümü de yansıtmaktadır. Bu bağlamda bu dönüşümü hangi kavramlarla açıklamak daha yerinde olacaktır? İngilizce özgün eserden kısaltılarak hazırlanan İngilizce Manga eserinin, Manga formuna girebilmek için öncelikle dilsel yapısal düzeyde bir değişime uğradığı ve sadece sözcükler düzeyinde değil görsel Manga karakterleriyle anlatıya yeni bir boyut kazandırdığı ve uyarlandığı söylenebilir. En sonunda ulaşılan metin, Japon kültürü Manga süzgecinden geçirilerek Türkçeye kazandırılmış bir çizgi roman niteliğindedir. Türkçe Manga Shakespeare eserinin, göstergeler arası, diller arası, biçim değişimine uğramış bir uyarlama, çok katmanlı bir çeviri olduğu söylenebilir. Bu dönüşümde Manga uyarlaması, İngilizceden Türkçeye çevrilirken sadece bir durak olmaktan öte yeni kültürel bir filtre görevini de üstlenmiştir. Bu bağlamda öncelikle Manga eserlerinin genel özelliklerine bakmaktan fayda sağlanabilir.

Manga Eserleri

Mangalar tüm dünyada Japon çizgi romanı olarak tanınmaktadır. Manga çizimleri ilk kez 12. yüzyıl çizimleriyle başlamıştır. Çoğunlukla komedi amacıyla çizilmekte olan bu mangalar dini temel alan öğeler şeklinde tasvir edilmektedir. Bu tasvirlerde konu edilen dinsel öğeler çoğunlukla rahiplerdir. Tavşanlara, maymunlara, tilkilere ve kurbağalara dönüştürülen rahiplerin, rahip olmaları ile dalga geçilmiştir (Pulur, 2012: 50). Manga kelimesi ilk kez 1760-1849 yılları arasında yaşayan sanatçı Hokusai Katsushika’nın çizdiği skeçlerde yer almaktadır, kelime iki Çince yazı karakterinden türemiştir. Bu kelimeler, “man” (rastgele) ve ga” (insan) birleşiminden oluşan Manga kelimesiyle tanımlanmıştır (Pulur, 2012: 52).

Mangalar, Japon kültürü ve II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte yaşanan zorlu dönemlerle iç içe geçmiş bir toplumun yansıması olarak görülmektedir. Japon toplumunun bir yansıması olarak görülen Mangalarının geçirdiği bu evrimsel süreç ise farklı türlerinin ortaya çıkması ile daha geniş kitlelere hitap etmeye başlayan bir amaca

hizmet etmiştir (Pulur, 2012: 56).

Mangalar, çoğunlukla fantastik kurgu özellikleriyle kendini gösterirken mitoloji ve efsanevi öyküleri de konu etmektedir. Hem biçimsel hem de konu bakımından mangalar sadece çocuklar için değil yetişkinler için de yazılmaktadır. Bunun yanı sıra konu itibarıyla Batının masallarından çokça alıntılar barındırmaktadır. Bu, töre, ahlak öğretimi, kötü hareketlerin sonuçları hakkında uyarma gibi amaçlar taşımaktadır (Taş-Alicenap, 2014: 46-47). Çoğu anime ve manga sanatçısı yalnızca kendi kültürlerine ait öğelerden yararlanmamakta, aynı zamanda evrensel konu ve değerleri de eserlerine taşımaktadırlar. Böylece dünyayı nasıl algıladıklarıyla ilgili ya da dünya genelinde onların nasıl anlamlandırılacağıyla ilgili ipuçlarına eserler sayesinde ulaşmak mümkündür. Anime ve manga birer iletişim kurma aracıdır. Manga eserleri Japonya ile diğer kültürler arasında birer köprü oluşturup, anlatım biçimleri ve hikâyeleriyle ortak bir dil oluşturma çabasıdadırlar (Taş-Alicenap, 2014: 48-49)

İngilizcede Manga Shakespeare: “The Tempest”

Bu çalışmanın konusunu oluşturan İngilizce Manga Shakespeare serisinin bir parçası olarak “The Tempest” Self Made Hero (2007) yayın evinden çıkmıştır. Yayın evi sadece Shakespeare’in eserlerinin Manga uyarlamalarını değil bunun dışında “A Tale of Two Cities” ve “Crime and Punishment” gibi birçok ünlü eserin de çizgi roman uyarlamalarını basmaktadır. Manga serisi ise sadece Shakespeare’in eserlerinden oluşmaktadır (Manga Shakespeare: Romeo and Juliet, Manga Shakespeare: Macbeth, Manga Shakespeare: A Midsummner Night’s Dream, Manga Shakespeare: Hamlet, Manga Shakespeare: Much Ado About Nothing, Manga Shakespeare: King Lear, Manga Shakespeare: Twelfth Night, Manga Shakespeare: Richard III, Manga Shakespeare: Julius Caesar, Manga Shakespeare: As You Like It, Othello, Manga Shakespeare: The Merchant of Venice, Manga Shakespeare: Henry III, Manga Shakespeare: The Tempest).

Manga Shakespeare serisinden “The Tempest”ın giriş bölümü, kişilerin tanıtıldığı ilk dokuz sayfa renkli çizimlerden oluşurken kitabın kalan altmış sayfası siyah beyaz çizimlerden oluşmaktadır. Çizimlerin ardından hikâyenin özeti ve Shakespeare’in kısa bir yaşam öyküsü yer almaktadır. Eserin arka iç kapağında ise; editörler (dizi editörü, metin danışmanı), illüstratör ve yayın evi hakkında bilgi verilmektedir. Ardından bu seride yer alan diğer İngilizce Manga uyarlamalarının kapak sayfalarının görseli bulunmaktadır.

Metinsel dilsel boyutta bakıldığında ise İngilizce özgün metnin konusunun ve dilinin Manga eserinde mümkün olduğunca korunduğu görülmektedir. Ancak diğer yandan Manga eseri olmanın getirdiği sınırlılıklarla özgün eserden oldukça kısaltmalar yapılmıştır. En dikkat çekici yanı ise 1611 yılında yazılan eserdeki karakterlerin 2007’de birer Manga karakteri olarak görselleştirilmesidir.

Resim 1: “The Tempest”ın içinde yer alan Manga Shakespeare karakterlerine örnek (2007: 9)

Özgün eserin dönüşümü göz önünde bulundurulduğunda eser sadece Manga çizgi romanına dönüşmemiştir,

aynı zamanda zamansal ve kültürel bir dönüşüm de söz konusudur. Eserin arka kapağında bu dönüşüm açıkça anlatılmıştır:

‘‘Düşlerle aynı maddeden yapılmışız’’ der sihirbaz Prospero. Düklüğü elinden alınmıştır ve kızı Miranda’yla birlikte ıssız bir adaya düşmüştür. Yıllarca sürgün kaldıktan sonra, onu kandıran kardeşini ve siyasi düşmanlarını aynı anda kazazede olarak sürükleyen bir fırtına yaratır. Shakespeare’in özgün dilinin manga resimleriyle kaynaşması olan bu etkileyici uyarlama, insanlığı ikinci bir karanlık çağına götüren 21. yüzyılın enerji krizinden sonraki bir zamanda geçmektedir. Teknolojiyi ‘‘büyücüler’’ hayatta tutar. Prospero’nun ‘‘sihri’’ kolayca kazanılan bir aşkı, kölelikten özgürlüğe geçişi ve sonsuz iktidar mücadelesini anlatır.¹

Bunun yanı sıra, özgüne eserin bir Manga esere dönüşme amacı da kitabın arka kapağında belirtilmiştir:

Fırtına’’, William Shakespeare’in çizgi uyarlaması olan Manga Shakespeare dizisinde yer almaktadır. Japon çizgilerinden esinlenen ve Shakespeare’in özgün metinlerinden Richard Appignanesi tarafından uyarlanan bu dizi, usta mangacıların çizimleriyle büyük yaratıcının sözlerini öğrenciler, Shakespeare okurları ve manga hayranları için canlandırıyor.²

Türkçesinde yer almayan ancak İngilizce Manga eserin arka kapağında yer alan dikkat çekici bir noktayı da eserin London, Shakespeare Globe Trust tarafından çıkarılan ‘‘Around the globe: the magazine of Shakespeare’s Globe’’ dergisinin önerisi oluşturmaktadır:

Eser enerji patlamalarına yol açıp sözcüklerin arkasındaki sessizlikte yatan yeni anlayışlarla a lay ediyor.³

Metne baktığımızda karşımıza ilk çıkan ise Prospero’nun adasının çizimi ve yan metinsel tanıtıcı ifadeler olmaktadır. Adanın ilk görüntüsünü dalgaların eski, küflü bir fabrikanın kalan parçaları olan demir yığınlarına çarpması oluşturmaktadır. Diğer yanda Prospero bir kimono kıyafeti ve büyücü asasıyla limanda durmaktadır. Devamında her karakter hem yan metinlerle açıklamalar halinde hem de kendi sözleriyle çizilerek anlatılmıştır. Kral Alonso’nun oğlu Ferdinand bir Japon askeri kıyafetiyle, Prospero’nun kızı Miranda kimonoyla karşımıza çıkmaktadır. Prospero’nun kardeşi Antonio da bir Japon askeri kıyafeti içindedir ve elinde bir Japon kılıcı vardır. Napoli kralı Alonso ve Alonso’nun kardeşi Sebastian da geleneksel Japon kıyafetleri içindedir. Hikâyeye geçmeden önce son olarak Prospero’nun adasının haritası görülmektedir. Bu haritada dikkat çeken nokta 21. yüzyıl Shakespeare eserinde terk edilmiş fabrika ve petrol sahasının yer almasıdır.

Resim 2: Prospero’nun adası (2007, s12)

İngilizce özgün eser ile Manga uyarlaması arasında benzerlikler ve büyük ölçüde farklar yer almaktadır.

¹Eserin Türkçe çevirisinden alınmıştır.

²Eserin Türkçe çevirisinden alınmıştır.

³Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımdan yapılmıştır.

Manganın getirdiği alan sınırlamasını da göz önünde bulundurduğumuzda özgün metinde yer alan birçok bölümün uyarlamada yer almadığı görülmektedir.

İngilizce Özgün Eser (1998)	İngilizce Manga Uyarlaması (2007)
GONZALO The king and prince at prayers! let's assist them, For our case is as theirs.	GONZALO THE KING AND THE PRINCE AT PRAYERS! LET'S ASSIST THEM... (s 14)
SEBASTIAN I'm out of patience.	-----
ANTONIO We are merely cheated of our lives by drunkards: This wide-chapp'd rascal--would thou mightst lie drowning The washing of ten tides!	-----
GONZALO He'll be hang'd yet, Though every drop of water swear against it And gape at widest to glut him.	-----
A confused noise within: <i>'Mercy on us!-- 'We split, we split!--'Farewell, my wife and children!-- 'Farewell, brother!--'We split, we split, we split!'</i>	A confused noise: -FAREWELL, MY WIFE AND CHILDREN! -WE SPLIT, WE SPLIT! -MERCY ON US! (s15)

Tablo 1: Bölüm 1 Sahne 1’de yer alan gemi batmak üzereyken gerçekleşen konuşmalardan örnekler

Özgün İngilizce eser ile İngilizce Manga uyarlaması karşılaştırıldığında birçok benzerlik görülmektedir. Anlatının konusu değişmemiştir, anlatıyı destekleyen temel konuşmalar uyarlamada yer almıştır. Metaforik ve şiirsel ifadeler özgün eserde olduğu gibi uyarlamada da korunmuştur. İki eser arasındaki dikkat çekici fark ise bu örnekte olduğu gibi İngilizce uyarlamada büyük ölçüde kesintiye gidilmiş olunmasıdır.

Türkçede Manga Shakespeare: “Fırtına”

Türkçe Manga Shakespeare “Fırtına” (2009) çevirisi İngilizce Manga uyarlama ile neredeyse aynı biçimde basılmıştır. Ön kapak sayfası aynıdır, sadece Türkçesinde fiyatın uygunluğuna gönderme yapması için “9,90 özel fiyat!” bilgisi yer almaktadır. Arka kapak sayfası da görsel olarak aynıdır. İngilizce uyarlamada yukarıda bahsedilen eserin Shakespeare’s Globe’un önerisi bir eser olduğu bilgisi Türkçe’de yer almamakta, bu bilginin yerine Türkçe’de Everest Yayınları’ndan çıkan bu dizinin diğer kitaplarının isimleri (Hamlet, Romeo ve Juliet, III. Richard, Macbeth) bulunmaktadır. İngilizce Mangada yer alan hikâyenin konusu ve neden Manga uyarlamasının yapıldığını ortaya koyan bilgiler Türkçe eserde de çevrilerek yer almıştır. Hem İngilizce hem de Türkçe Manga eserlerde eserlerin uyarlama olduğu belirtilmiştir. İngilizce eserin arka iç kapak sayfasında Editörler, illüstratör ve (İngilizcedeki yayın evi hakkındaki bilginin yerine) çevirmen hakkında bilgi yer almaktadır. Türkçe Manga çevirisini yapan deneyimli bir çevirmen ve aynı zamanda yazar olan Sabri Gürses’tir. Çevirmen metin içinde dipnot kullanımına ya da önsöz yazımına başvurmamıştır. Ancak Türkçe uyarlama incelendiğinde çevirmenin izleri rahatça görülmektedir. Çevirmen ile görüşme yapılmış, bu görüşmede çevirmen, çevirinin getirdiği sınırlılıklardan bahsetmiştir. Öncelikle İngilizce uyarlamada ciddi kesintiler olduğu için çeviri yaparken hem uyarlamaya hem de özgün metne bakarak karar vermek durumunda kaldığını dile getirmiştir. Bu durumda İngilizce özgün eser ile İngilizce Manga uyarlamasının ve Türkçe Manga uyarlama çevirisinin hedef kitlelerinin farklılığını göz önünde bulundurmak gerekmiştir. Çevirmen, uyarlamaları okuyacak kitlenin Shakespeare’i yaygın okumamış bir kitle olduğu için ve aynı zamanda Manga eseri hem görsel hem dilsel uyarlamayı gerektirdiğinden, erek kitleye bu durumu da kabul ettirme çabasıyla dolaylı sınırlılıklarla karşılaştığını belirtmiştir. Çevirmenin bahsetmediği ama incelemede görüleceği üzere bir diğer sınırlamanın 1611 yılında yazılan eserin Manga ile modernleştirilmeye çalışılması olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra konuşma balonları ve tanıtıcı yan metinler diğer sınırlılıklar olarak düşünülebilir.

İnceleme

Aşağıdaki tabloda Shakespeare’in özgün eseri (K.M.1), eserin İngilizce Manga uyarlaması (K.M.2) ve Türkçe Manga eseri karşılaştırılmış ve çevirmenin aldığı kararların hangi yönde olduğu belirtilmiştir. Tabloyu oluştururken Türkçe metinde çevirmenin izlerinin en çok görüldüğü bölümler tercih edilmiştir.

Çevirmenler metni oluştururken tercihleri doğrultusunda, belirli stratejiler kullanmaktadır. Erek kültürün istek ve beklentilerine göre farklı çeviriler ortaya koyulur. İnceleme bölümünde yer alan kaynak metinler ve erek metin, çeviri stratejileri göz önünde bulundurularak Lawrence Venuti’nin “Yabancılaştırma” (foreignization) ve “Yerleştirme” (domestication) kavramları bağlamında ele alınacaktır. Venuti’ye göre “Yabancılaştırma” erek dildeki bazı öğelerin, erek kültürü göz ardı ederek çeviriyi daha görünür kılmak adına kaynak kültürün ön plana çıkartılması anlamına gelirken “yerleştirme” ise erek okurun çıkarlarını göz önünde bulundurarak daha kolay okunabilir bir metne ulaşma çabasında kaynak okurun kültürünü göz ardı etmek anlamına gelmektedir (Venuti, 2000: 468-9). “Yabancılaştırma”da, bir bakıma yazarın yabancı olduğunu okura göstermek amacı hakimdir, “yerleştirme” ise erek okurun çıkarlarını göz önünde bulundurarak daha kolay okunabilir bir metne ulaşma çabasında kaynak okurun kültürünü göz ardı etmek amacıyla gerçekleştirilir (Venuti, 2000: 468-9). Erek okurun çeviri metni yabancı olarak görmemesi yönünde bir amaç edinilmesi söz konusudur.

Tablo 2: Kaynak Metin 1 (Özgün Eser), Kaynak Metin 2 (İngilizce Uyarlama) ve Erek Metin (Türkçe Uyarlama) karşılaştırmasında “yerleştirme” örnekleri

K.M. 1 (Özgün Eser) (1998)	K.M. 2 (İngilizce Uyarlama) (2007)	E.M. (Uyarlama) (2009)
PROSPERO Thou poisonous slave, got by the devil himself . Upon thy wicked dam, come forth! (s14)	PROSPERO THOU POISONOUS SLAVE, GOT BY THE DEVIL HIMSELF COME FORTH (s55)	PROSPERO SENİ ŞEYTANIN DÖLÜ UĞURSUZ KÖLE, GEL BURAYA (s 55)
PROSPERO Hag-seed, hence! Fetch us in fuel, and be quick, thou’rt best, To answer other business. Shrug’st thou, malice? If thou neglect’st or dost unwillingly What I command, I’ll rack thee with old cramps, Fill all thy bones with aches, make thee roar That beasts shall tremble at thy din. (S 16)	PROSPERO HAG-SEED HENCE! (S60) IF THOU DOST UNWILLINLY WHAT I COMMAND, I’LL FILL ALL THY BONES WITH ACHES, MAKE THEE ROAR, THAT BEASTS SHALL TREMBLE AT THY DIN. (s61)	PROSPERO CADI TOHUMU, YETER! (S60) EMİRLERİMİ İSTEKSİZCE YAPARSAN, KEMİKLERİNİ AĞRITIRIM, İNİM İNİM İNLETİRİM SENİ, HAYVANLAR TİR TİR TİTRER AĞLAYIŞINLA. (s61)
CALIBAN No, pray thee. [Aside.] I must obey. His art is of such pow’r, It would control my dam’s god, Setebos, And make a vassal of him (s16)	CALIBAN NO, PRAY THE! (S61) I MUST OBEY: HIS ART IS OF SUCH POWER, IT WOULD CONTROL MY DAM’S GOD, SETEBOS, AND MAKE A VASSAL OF HIM. (s61)	CALIBAN HAYIR, YALVARIRIM SİZE! BOYUN EĞMELİYİM: ÖYLE GÜÇLÜ Kİ ANAMIN TANRISI SETEBOS’U ELE GEÇİREBİLİR, ONU EMRİNE ALABİLİR. (s61)
ARIEL’S SONG Come unto these yellow sands, And then take hands: Curtsied when you have, and kiss’d, The wild waves whist: Foot it featly here and there, And, sweet sprites, the burthen bear. Hark, hark! [Burthen, dispersedly, within.] Bow-wow. The watch-dogs bark! [Burthen, dispersedly, within.] Bow-wow. Hark, hark, I hear The strain of strutting chanticleer; [Cry, within.] Cock-a-diddle-dow. (s 16)	ARIEL HARK, HARK! I HEAR THE STRAIN OF STRUTTING CHANTICLEER! COCK-A-DIDDLE-DOW! (s62)	ARIEL DİNLE, DİNLE! ÇALIMLI BİR HOROZ SÜZÜLEREK GEZİYOR! Ü-ÜRÜ-ÜÜ! Ü-ÜRÜ-ÜÜ! (s62)
MIRANDA Alack, for mercy! (s 18)	MIRANDA ALACK, FOR MERCY! (s67)	MIRANDA BAŞINIZ SAĞOLSUN! (s67)
ADRIAN	ADRIAN	ADRIAN

The air breathes upon us here most sweetly. SEBASTIAN. As if it had lungs, and rotten ones. (s 24)	THE AIR BREATHES UPON US HERE MOST SWEETLY.) SEBASTIAN. AS IF IT HAD LUNGS, AND ROTTEN ONES. s	-BURADA ÇEVREMİZDEKİ HAVA GÜZEL KOKULAR SAÇIYOR.) SEBASTIAN. SANKİ HAVA BİR TANRI, KOKU DA DARI. (s75)
GONZALO My Lord Sebastian, The truth you speak doth lack some gentleness, And time to speak it in. You rub the sore, When you should bring the plaster. (s 26-27)	GONZALO MY LORD SEBASTIAN, YOU RUB THE SORE WHEN YOU SHOULD BRING THE PLASTER. (s79)	GONZALO LORD SEBASTIAN, MERHEM SÜRECEĞİNİZE YARAYI KAŞIYORSUNUZ. (s79)
ARIEL My master through his art foresees the danger That you, his friend, are in; and sends me forth (For else his project dies) to keep them living. (S 33) Sings in GONZALO's ear. While you here do snoring lie, Open-ey'd conspiracy His time doth take. If of life you keep a care, Shake off slumber, and beware. Awake, awake! (s34)	ARIEL MY MASTER THROUGH HIS AR FORESEES THE DANGER THAT YOU, HIS FRIEND, ARE IN.... WHILE YOUHERE DO SNORING LIE, OPEN EYED CONSPIRACY HIS TIME DOTH TAKE... SHAKE OFF SLUMBER AND BEWARE: AWAKE! AWAKE! 93	ARIEL EFENDİM SANATI SAYESİNDE ONUN DOSTU OLAN SİZİN YAŞAYACAĞINIZ TEHLİKEYİ ÖNGÖRDÜ... SİZ BURADA HORULTUYLA YATARKEN, AÇIKGÖZ SUİKAST FIRSATTAN YARARLANIYOR.... KENDİNE GEL KÜTÜK, KENDİNİ KOLLA: UYAN! UYAN! (s93)
STEPHANO Here, kiss the book. [Passing the bottle.] Though thou canst swim like a duck, thou art made like a goose. (s 38)	STEPHANO COME, KISS THE BOOK. I WILL FURNISH IT ANON WITH NEW CONTENTS. (s107)	STEPHANO GEL, ÖP KİTABI. ONA YENİ İÇERİKLER DOLDURACAĞIM. 107 *Kiss book, şişeden bir yudum içki daha almak anlamına gelmektedir. Türkçe çeviride anlamın değişime uğradığı söylenebilir. “Kitabı öpmek” Türkçede dini çağrışımlar yapmaktadır.
PROSPERO [Aside.] Fair encounter Of two most rare affections! Heavens rain grace On that which breeds ²⁰ between 'em! (s45)	PROSPERO FAIR ENCOUNTER OF TWO MOST RARE AFFECTIONS! HEAVENS RAIN GRACE ON THAT WHICH BREEDS BETWEEN THEM. (s119)	PROSPERO İKİ ÇOK NADİR DUYGUNUN GÜZEL BULUŞMASI! ARALARINDA DOĞAN ŞEYE GÖKLER İNAYET YAĞDIRSIN. (s119)
ARIEL I told you, sir, they were red-hot with drinking... (s 65)	ARIEL RED-HOT WITH DRINKING... (s155)	ARIEL İÇMETEN PERİŞAN BİR HALDE... (s155)
PROSPERO This was well done, my bird. (s66)	PROSPERO THIS WAS WELL DONE, MY BIRD. (s155)	PROSPERO İYİ YAPMIŞSIN KUŞUM. (s155) *Türkçede “kuşum” un küçümseme ya da sevgi hitap sözcüğü gibi birçok farklı çağrışımları vardır. Kaynak metinde her yere uçabilen bir cin için “bird” gerçek anlamıyla bir karşılık bulurken, çeviride benzer bir anlama ulaşılmadığı söylenebilir
PROSPERO As you look To have my pardon, trim it handsomely. (s 81)	PROSPERO AS YOU LOOK TO HAVE MY PARDON, TRIM IT HANDSOMELY. (s201)	PROSPERO BENDEN AF İSTİYORSANIZİ AHİMİ ALMAYIN. (s201)
PROSPERO I'll deliver all, And promise you calm seas, auspicious gales, And sail so expeditious, that shall catch Your royal fleet far off. [Aside to ARIEL.] My Ariel, chick,	PROSPERO I'LL DELIVER ALL – CALM SEAS, AUSPICIOUS GALES AND SAIL THAT SHALL CTACH YOUR ROYAL FLEET FAR OFF. MY ARIEL, CHICK, THAT IS THY CHARGE.	PROSPERO HEPSİNİ SAĞLAYACAĞIM – FILONUZU UZAKLARA GÖTÜRECEK SAKİN DENİZLER, UĞURLU RÜZGARLAR VE ROTALAR (S 203) ARIEL, YAVRUM, ARTIK HAK ETTİN.(s 203)

That is thy charge. Then to the elements Be free, and fare thou well!—Please you draw near. (s82)	THEN TO THE ELEMENTS BE FREE, AND FARE THOU WELL... (s203)	KARIŞ ŞİMDİ HAVAYA VE KAL SAĞLICAKLA (s204)
---	---	---

İncelemenin sonunda, özgün kaynak metinde kullanılan dilin uyarlama olan İngilizce metinde de korunduğu gözlenmiştir. Manga eserinin getirdiği sınırlılıklardan dolayı İngilizce uyarlama metinde büyük ölçüde kesintiler yapılmış ve Türkçeye temel olarak bu kesintiler üzerinden çevrilmiştir. Türkçe çeviride birkaç anlam kayması gözlemlenirken, çevirmenin, metni mümkün olduğunca Türk okura anlaşılır hale getirme yönünde çeviri stratejileri kullandığı, yerlileştirme ekseninde çeviri yaptığı görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Japon Manga edebiyatına ait, uyarlama çeviri eser “Fırtına”, çeviribilim odaklı bir bakış açısıyla ve bir kültürel keşif noktasında yer alması yönüyle ele alınarak incelenmiştir. Manga eseri şüphesiz kendi kültürünü yansıtan ayrı bir iletişim kanalıdır. Dünya edebiyatının en önemli klasiklerinden biri olan Shakespeare’in “The Tempest” adlı eseri uyarlanarak, gerek Japon yerel kıyafetleri ve aksesuarlarıyla çizilmiş karakterleri gerekse Mangaların genelde işlediği konular olan; inanç, felaket, korku gibi temaları esas alarak başlı başına bir Manga eseri okura sunulmuştur.

Bunun yanı sıra, çeviri eserde klasik Manga eserlerinin dışına çıkılarak, metnin akışı sondan başa değil de alışılmış yapıda baştan sona şeklinde bir akış gerçekleşmiştir. Nitekim aynı durum kaynak metinde de yer almaktadır. Göstergeler arası bir uyarlama olan çeviri eserde belirli özellikler ön plana çıkartılarak hem sözcük düzeyinde hem de yapısal düzeyde biçim değişimi gerçekleşmiştir.

Vermeer çeviri yapmanın bir uzmanlık işi olduğunu, çevirmenin bir “skopos” doğrultusunda uzmanlıkla çalışabilecek düzeyde olmasını gerektirdiğini dile getirmektedir (Vermeer, 2008: 171). Uyarlamanın amacı eserin arka kapak sayfasında da belirtildiği üzere gençlere Japon manga kültürü aracılığıyla Shakespeare eserlerini tanıtmaktır. Dolayısıyla İngilizce metin uyarlama amacına ulaşmıştır denebilir. Diğer yandan diller arası, göstergeler arası, biçim değişimine uğramış Türkçe uyarlama çevirisinde kitabın kapak sayfasındaki tanıtıcı yazı, İngilizce Manga uyarlamasındaki aynısı olarak yer almıştır. Dolayısıyla bu sefer Türkçe dizgede yer alan genç okur, hedef kitle olmuştur. Çevirmenin sınırlılıkların farkında olarak çeviri işini gerçekleştirmesiyle, çeviri amacının yerine getirildiğini söylemek mümkündür denebilir.

Kaynaklar

- Eco, Umberto. “Hemen Hemen Aynı Şeyi Söylemek”. Çeviri Seçkisi II: Çeviri (bilim) Nedir?. Hazırlayan: Mehmet Rifat. Trans. A. ker. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2008
- Jakobson, Roman. ‘On linguistic aspects of translation’, in L. Venuti (ed.) (2004), pp. 138–43., 1959.
- Naskar, Deep. Shakespeare And Manga: A Study Of Transcultural And Transmedial Adaptation Of Shakespearean Drama. *Impact : International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature (IMPACT : IJRHAL)*, 6(1), 143–156, 2018.
- Pulur, Başak. “Japon Modernizmde Mangalar”, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal ., Bilimler Enst. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2012.
- Shakespeare, William. *The Tempest*. Adapt. Richard Appignanesi. Illus. Sonia Leong. London: Self Made Hero, Print, 2007.
- Shakespeare, William. *The Tempest*. Adapt. Richard Appignanesi. Illus. Sonia Leong. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Everest Yayıncılık, 2009.
- Shakespeare, William, *The Tempest*, USA: Paradigm Publishin, 1998.
- Taş Alicenap, Çiğdem. Yerelden Evrensel Japon Anime ve Manga Sanatı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7 (7), 31-60. DOI: 10.20488/austd.97233, 2014.
- Toury, Gideon. “Translation: A Cultural-Semiotic Perspective”, *Encyclopedic Dictionary of Semiotics* içinde, yay. haz. Thomas A. Sebeok, c.2, Berlin: Mouton de Gruyter, ss:1111-1124, 1986.
- Venuti, Lawrence. “Translation, Community, Utopia”, *Translation Studies Reader*, ss. 468-488 s 468-9, 2000.

Vermeer, Hans. “Çevirinin Doğası-Bir Özet”. Çeviri Seçkisi II: Çeviri (bilim) Nedir?.Hazırlayan: Mehmet Rifat. Trans. A. ker. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2008

Vinay, Jean Paul & Jean Darbelnet, J. “Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation”. (J. C. Sagel, M.-J. Hamel, Çev.). Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

SAYING ALMOST THE SAME THING: MANGA SHAKESPEARE IN TURKISH

Aslı ARABOĞLU

Abstract

The works and translations of the famous British poet, playwright and actor William Shakespeare, who is considered as one of the most distinguished dramatists in the world, direct the different literary systems timelessly. Shakespeare's works, which inspired both literature and different art branches, also draw attention with different adaptations. One of these remarkable adaptations is Manga Shakespeare. Manga Shakespeare, which is translated into English and appears in Turkish, allows us to reach Shakespeare through different cultural filters. Thanks to the translation that creates these cultural filters, it may be possible to follow the changing and transforming goals by returning to the source. In this context, in this study, “The Tempest” as Manga Shakespeare will be examined and it will be tried to determine what transformation has occurred in the text by translation. The variety of translation practices also reveals the multi-layered aspect of translation, so it is not possible to state any limited conceptual definition for translation. Therefore, this multi-layeredness brings together different perspectives, different definitions and conceptual inquiries. Manga Shakespeare “The Tempest”, which is the subject of this study, will be analyzed by the concepts of "adaptation" and "transposition" of Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet and the concepts of "intersemiotic translation" and “interlingual translation” of Roman Jakobson. The text will be examined through conceptual inquiries and translation comparison will be discussed in the context of Lawrence Venuti's concepts of “foreignization" and" domestication”.

Keywords: Manga, Shakespeare, adaptation